

ÇALIŞMANIN KADINLAR İÇİN DEĞERİ

Hande Parker*, Gökçe Uysal** ve Melike Kökkızıl***

Yönetici Özeti

Kadınları ağırlıklı olarak ev ve çocuk bakım rolleriyle tanımlayan toplumsal cinsiyet algı ve pratiklerinin de etkisiyle Türkiye'de kadınlar işgücü piyasasından uzak durmaktadır. Türkiye'de her üç kadından sadece biri işgücü piyasasındadır. Böyle bir bağlamda "Sizce çalışan kadınlar neden çalışıyorlar?" sorusuna verilen cevaplar kadınların işgücü piyasasına bağlılıkları açısından önemli ipuçları içermektedir. Nispeten az araştırılmış olan yüksek eğitilmiş kadınların çalışma hayatına yaklaşımlarının mercek altına alındığı bu araştırma notunda, çalışan kadınların neden çalıştıklarına dair algılar incelenmektedir. Kadınlar, çalışmanın kadına özgüven ve maddi özgürlük kazandırdığını dile getirmektedir. Öte yandan, yaygın kanının aksine, kadınların sadece maddi zorunluluktan çalışmadığı görülmektedir. Bu araştırma notunun bulguları, kadın işgücüne katılımını artırmaya yönelik politikaların farkındalık çalışmalarıyla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Çalışmanın kadınlara özgüven ve maddi özgürlük katacağını vurgulamak kadınların işgücü piyasasına bağlılığını artıracaktır.

Araştırmanın künyesi

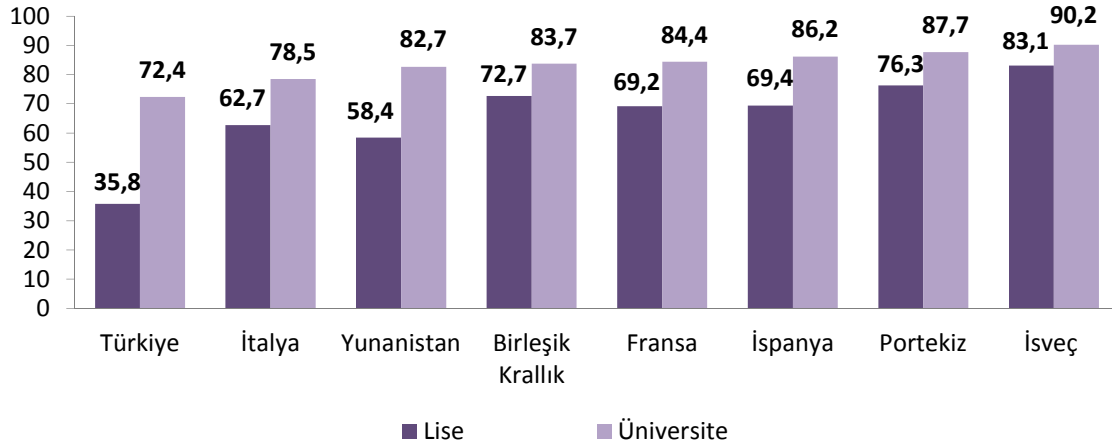
Türkiye işgücü piyasasının en önemli yapısal sorunlarından biri kadın işgücüne katılım oranlarının düşüklüğüdür. 2014 yılında yüzde 30 seviyesine anca ulaşmış kadın işgücüne katılım oranı benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkelere kıyasla çok düşük kalmaktadır (Şekil 1). Türkiye'de üniversite mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %72,4 iken aynı oran Yunanistan'da 82,7, İspanya'da 86,2, İsveç'te ise 90,2'dir. Lise seviyesinde fark daha da açıktır.

* Yrd. Doç. Dr. Hande Parker, Bahçeşehir Üniversitesi İİSBF Öğretim Üyesi, hande.paker@eas.bahcesehir.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@eas.bahcesehir.edu.tr

*** Melike Kökkızıl, Betam, Araştırma Görevlisi, melike.kokkizil@eas.bahcesehir.edu.tr

Şekil 1 Yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılım oranları, 2012

Kaynak: OECD (2014), Education at a Glance 2014

Uzunca bir süredir kamuoyunda tartışılan bu sorun üzerine yapılan araştırmaların çoğu kadın nüfusunun genelini yansıtmak üzere tasarlandığı için daha düşük eğitilmiş kadınları ön plana çıkarmaktadır. Bu araştırma ise nispeten az araştırılmış olan lise ve üstü eğitime sahip kadınlara odaklanmaktadır. Zira düşük eğitilmiş kadınların işgücüne katılmalarına engel teşkil eden etkenlerin bir bölümü yüksek eğitimli kadınlar için geçerli değildir. Yüksek eğitimli kadınlar işgücü piyasasında nispeten daha iyi çalışma koşullarında iş bulabilmekte ve nispeten yüksek ücret kazanmaktadır. Ayrıca gelir seviyeleri daha yüksek olduğu için kaliteli çocuk bakım hizmetlerine nispeten daha kolay ulaşabilmektedir. Buna karşın yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılım oranları da diğer ülkelere kıyasla yine düşük kalmaktadır. Zorunlu eğitimdeki artışlara da paralel olarak kadınların eğitim seviyelerinin arttığı düşünüldüğünde yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılım kararlarını nasıl aldıklarını araştırmak giderek önem kazanacaktır.

Bu bağlamda TÜBİTAK tarafından desteklenen ve yüksek eğitimli kadınlara odaklanan geniş kapsamlı bir araştırma projesi bünyesinde, disiplinler arası bir çabayla, en az lise mezunu olan kadınlarla derinlemesine görüşmeler, odak grup çalışmaları ve anket uygulaması yapılmıştır. Böylelikle yüksek eğitimli kadınların çalışma hayatına yaklaşımları, önceki ve şimdiki çalışma hayatı tecrübeleri ile toplumsal cinsiyet rollerine bakışları üzerine veriler toplanmıştır.

Bu araştırma notunda ise toplanan geniş veri seti içerisinde bir boyut ele alınarak kadınların çalışma nedenlerine dair algıları incelenmiştir. Gerek derinlemesine görüşmeler ve odak grup toplantılarında gerek anket çalışmasında kadınlara, çalışan kadınların neden çalıştıklarını düşündükleri sorulmuştur. Bu sorular doğrultusunda toplanan verilerin analizi bu araştırma notunun odak noktasını oluşturmaktadır.

Araştırma notunda kullanılan veriler Türkiye’de yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılım kararlarını incelemek için gerçekleştirdiğimiz ve TÜBİTAK tarafından desteklenen daha geniş araştırmanın bir parçasıdır.¹ Bu araştırma kapsamında 70 kadınla derinlemesine görüşme, 8 odak grup çalışması ve 3600 kişilik bir anket yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler kartopu yöntemiyle tamamlanmıştır.

¹ TÜBİTAK tarafından desteklenen 113K365 numaralı projede bursiyer olarak çalışan Yasemin Cansuz’a da çalışmalarından ötürü teşekkür ederiz.

Odak grup çalışmaları İstanbul ve eğitimli kadınların işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu bölgelerde yer alan Antalya ve Zonguldak ile en düşük olduğu bölgelerde yer alan Erzurum ve Urfa'da gerçekleştirilmiştir. 3600 kadınla yüz yüze görüşmelerle yapılan anket çalışmasının örnekleme Türkiye çapında temsil gücü olacak şekilde tasarlanmıştır.

Çalışan kadınlar sizce neden çalışıyorlar?

Kadınları ağırlıklı olarak ev ve çocuk bakımı rolleriyle tanımlayan toplumsal cinsiyet pratiklerinin de etkisiyle Türkiye'de kadınlar işgücü piyasasından ve çalışıyor olmaktan uzak durmaktadır. Böyle bir bağlamda çalışan kadınların neden çalıştıklarına dair algılar, kadınların işgücü piyasasına bağlılıklarını anlamak açısından önemlidir. Bu şartlar altında çalışmaya devam eden kadınlar neden çalışmak konusunda kararlıdır? Sonuç olarak kadınların bu soruya verdikleri cevaplar çalışmaya atfettikleri değeri ortaya koymaktadır.

Derinlemesine görüşmelerde, odak grup çalışmalarında ve anket uygulamasında hem işgücünde olan hem de olmayan kadınlara *çalışan kadınların neden çalıştıklarına* dair sorular yöneltilmiştir. Anketi cevaplayan kadınlardan en fazla üç neden belirtmeleri istenmiştir. Gerek derinlemesine görüşmelerde gerek odak grup çalışmalarında bu soruya verilen cevapların, yani kadınların neden çalıştıklarına dair algıların görüşmecilerin kendi işgücü piyasasına katılım durumlarına bağlı olarak farklılaştığı göze çarpmaktadır. Başka bir deyişle, "Sizce çalışan kadınlar neden çalışıyor?" sorusuna verilen cevapların görüşmecinin işgücünde olup olmamasına göre farklılaştığı görülmektedir. Niteliksel verilerdeki bu bulgu doğrultusunda anket verileri incelenirken kadınlar işgücünde olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılarak analizler yapılmıştır. Tablo 1'de kadınların çalışma nedenlerine dair algılar, cevaplayanların işgücü durumuna göre özetlenmektedir.

Tablo 1 Kadınların çalışma nedenlerine dair algılar

	İşgücünde değil (%)	İşgücünde (%)	Toplam (%)
Kendine güven*	53,5	66,1	58,5
Maddi özgürlük*	50,1	56,8	52,8
Maddi zorunluluk gereği*	40,4	35,2	38,3
Kendi isteklerini karşılayabilmek	32,1	32,7	32,3
Para biriktirmek	22,9	21,6	22,3
Çalışmayı sevdiği için	17,6	18,0	17,8
Çocukların eğitimi	17,5	16,4	17,1
Sosyalleşmek	17,2	16,1	16,8
Kariyer sahibi olmak	11,4	10,8	11,2
Yapılan eğitim yatırımlarının karşılığını almak	5,4	5,0	5,2
Ev ve aile sorumluluğundan kaçmak	0,8	0,4	0,7
Diğer	0,2	0,1	0,2

*Bu değişkenlerin işgücünde olan ve olmayan kadınlar için aldıkları değerler arasındaki fark istatistiki olarak anlamlıdır.

Özgüven

Hem işgücünde olan hem de işgücünde olmayan kadınlar çalışmanın en önemli kazanımları arasında özgüven ve maddi özgürlüğü saymaktadır. Burada dikkat çeken husus, her iki gruptaki kadınlarda neden çalışıldığına dair en yaygın kanının özgüven olmasıdır. Kadınların yarısından fazlası çalışan

kadınların özgüven için çalıştıklarını söylemektedir. Derinlemesine görüşmelerde kadınlar bunu açıkça ifade etmiştir:

“(Çalışınca) bir kadının özgüveni geliyor, hayata bakışı. İnsanları tanıyorsunuz” (1 Nisan 2014, üniversite, çalışıyor).

“Neden, herhalde biraz daha özgüvenleri kendilerinde hissettikleri için diye düşünüyorum. (Çalışmak özgüven sağlıyor mu kadınlara sizce?) ... Şöyle sağlıyor olabilir, eşler arasında eşitlik. Ben çalışmıyorum ama gene eşimden ne kadar olursa olsun bir ayakkabı numarası küçük arkasından gitmeyi tercih ediyorum” (18 Nisan 2014, lise, çalışmıyor).

Diğer taraftan işgücünde olan her üç kadından ikisi (yüzde 66,1) çalışmanın kendilerine özgüven sağladığını söylerken bu oran işgücünde olmayan kadınlarda yüzde 53,5'e gerilemektedir.

Maddi özgürlük

Tablo 1'deki anket verilerine göre kadınların yarısından fazlası kadınların maddi özgürlükleri için çalıştıklarını dile getirmektedir. İşgücünde olan kadınların yüzde 56,8'i, işgücüne olmayan kadınların yüzde 50,1'i maddi özgürlüğü ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmelerinde maddi özgürlüğün işgücünde olan olmayan tüm kadınlar için önemi çok güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Niteliksel saha verilerinden, çalışmayan kadınların çalışmamakla feragat ettikleri en önemli şeyin maddi özgürlük olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır.

“Ya şimdi ben mesela ben bir şey alacağım eşimin elini bekliyorum değil mi? Bir şey almak istesek eşimize soruyoruz mesela değil mi? Onun fikirlerini almadan bir şey yapamıyoruz” (20 Mart 2014, lise, çalışmıyor).

“Hem maddi özgürlük olarak parayı kazanıyorsun, kendi kazandığın parayı harcamak daha farklı bir şey. Evde çalışmadığın noktada, eşin ya da aileden gelen parayı harcıyor oluyorsun. Bence o bir şey veriyor insana, güven verdiğini düşünüyorum” (3 Nisan 2014, üniversite, çalışıyor).

Maddi zorunluluk

Neden çalışıldığına dair üçüncü yaygın kanı maddi zorunluluk gereği çalışıldığıdır. İşgücünde olmayan eğitimli kadınların yüzde 40'ı kadınların maddi zorunluluk yüzünden çalıştığını söylemekte, işgücünde olan kadınlarda ise bu oran yüzde 35,2'ye gerilemektedir. Bu iki grup arasındaki yüzde 5 puana yakın fark istatistiki olarak anlamlı bir farktır.

Niteliksel saha verilerinde ise, sadece işgücünde olmayan kadınlar maddi zorunluluğu bir çalışma sebebi olarak öne çıkarmaktadır. Çalışmayan kadınlar arasında çalışan kadınların maddi zorunluluktan çalıştığı algısı yaygındır. Oysa çalışmayan kadınların iddia ettiğinin aksine çalışan kadınlar, çalışmanın en önemli sebepleri arasında maddi zorunluluğu saymamaktadır. Kadınların azımsanmayacak bir kısmı düşük ücretler karşılığında bile çalışmaya devam edeceklerini beyan etmektedir.

“Hani bayağı ücreti çok düşük bile olmuş olsa, atıyorum çok az bile almış olsaydım hani kalırdım, kalırım” (16 Nisan 2014, lise, çalışıyor).

Niteliksel veriden elde edilen ve altı çizilmesi gereken bir çarpıcı bulgu da çalışan kadınlar ihtiyaçları olmasa da çalışmaya devam edeceklerini belirtmesidir. Bu doğrultuda kadınlara Milli Piyango kendilerine çıktığı takdirde çalışmaya devam edip etmeyecekleri sorulmuştur.

"Ederim. Ama önce bir ev alırım, bir ya da iki tane ev alırım. Kalırsa bankaya koyarım, sonra da çalışmaya devam ederim.(...) Çünkü çalışmak güzel bir şey. Bir de şeyi düşünerek çalışmak daha güzel bir şey. İhtiyacın olmadığını bilerek çalışmak ayrı bir rahatlık" (17 Haziran 2014, üniversite, çalışıyor).

"Bırakmam, bırakmam. Babam bana sorardı: "Piyango çıksa avukatlığı bırakır mısın?", "Hayır ama daha lüks ofisim olur" diyordum. Yani ben gene işimin başında olmak isterim. İşime yatırım yaparım o zaman" (2 Mayıs 2014, üniversite, çalışıyor).

Diğer nedenler

Neden çalışıldığına dair algılar içerisinde kendi isteklerini karşılayabilmek, para biriktirmek ve çocukların eğitimi gibi çalışmanın sadece maddi boyutuna işaret eden algılar yaklaşık her beş kadından biri tarafından dile getirilmektedir. Buna karşın ankete katılan kadınların yüzde 17,8'i kadınların çalışmayı sevdiği için çalıştıklarını düşünmektedir. Derinlemesine görüşmelerde ve odak grup çalışmalarında kadınların çalışmayı sevdiği için çalıştıkları da belirtilmektedir.

"Yani ben çalıştığımda hayatım hep daha iyi oldu. Çünkü ben çalışarak mutlu olan bir insanım. (...) Evde durmak, ev yaşantısı aslında bana bir şey katmıyor yani... Evet. Ben çalışmayı seviyorum. Ben eğer bir şeylerle uğraşmazsam, bir şeyler yapmazsam, üretmezsem mutlu olamıyorum bir kere" (20 Mart 2014, lise, çalışmıyor).

"Ev işi yapma ihtiyacı hissettim devamlı. Bir işe yaramak için, bir rol yerine getirme ihtiyacı hissettim. Üretmek istedim bir şeyler, oturdum tatlı yaptım falan... Şu anda da mesela bir buçuk aydır işsizken aynı şey oluyor aslında. Bir işe yaramadığımı hissediyorum" (7 Mart 2014, üniversite, iş arıyor).

"(...) evde olduğum süreci çok iyi geçirdiğimi düşünüyorum. (...) Daha mutsuz oldum. Bir can sıkıntısı haline, bir hedef olmama, önünde yapacak bir şeyin olmaması; çalışmak biraz daha anlamlı kılıyor bence. Her sabah kalkıp yapacak bir şeyinin olması, gidecek bir yerin olması... Sadece maddi olarak değil manevi anlamda da bir tatmin olduğunu düşünüyorum. Gerçekten kendi adına yaptığın bir şey ve her halükarda ne iş yaparsak yapalım bir işe yarıyoruz orada, bir yere dokunuyoruz yani. Bir şeyleri değiştiriyor oluyoruz. Onun da verdiği bir kişisel bir tatmin olduğunu düşünüyorum devam etmenin" (3 Nisan 2014, üniversite, çalışıyor).

Hem anket verileri hem de niteliksel veriler kadınların çalışmanın bireyleri daha sosyal kıldığını düşündüklerini ortaya koymaktadır. Sosyalleşmek çalışmanın getirdiği bir avantaj olarak dile getirilmiştir. Anket verilerine göre kadınların yüzde 16,8'i çalışanların sosyalleşmek için çalıştığını söylemiştir. Derinlemesine görüşmelerde de benzer bulgulara rastlanmıştır.

"Bir de hani herkesin bence oturup bir düşünmesi lazım niçin çalışıyorum? Kendimi geliştirmek için, sosyalleşmek için, para için, takdir edilmek için" (11 Aralık 2013, üniversite, çalışmıyor).

"Çalışmak gerekiyor galiba, sürekli çalışmak gerekiyor diye düşünüyorum. Belki psikolojik olarak da bir mecburiyet. Bir de şey, dediğin çok doğru sosyalleşmemiz de gerekiyor, dışarıda başka bir hayat

var ve o hayata dahil olmalıyız da" (13 Mayıs 2014, üniversite, çalışıyor, odak grup görüşmesi, İstanbul).

"İnsanın birçok yönden sosyalleşmesi, kendini geliştirmesi, bir üretken olmasıdır yani iş hayatı" (23 Ocak 2014, üniversite mezunu, çalışmıyor).

Sonuç

Türkiye'de kadın işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü politika yapıcılar için önemli bir sorun arz etmektedir. Bu konuda şimdiye kadar geliştirilen politikalar kadınların işgücü piyasasındaki görece durumlarının düzeltilmesine yöneliktir. Ancak veriler bu politikaların kadın katılımını artırmak için gerekli ama yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Zira kadın işgücüne katılım oranlarında çarpıcı bir sıçrama gözlemlenmemektedir. Bu araştırma notunda ele alınan veriler, farklı politika önerilerine zemin sağlamaktadır. İşgücünde olan ve olmayan kadınlar çalışmanın kadınlara hem özgüven hem de maddi özgürlük sağladığına inanmaktadır. Bir diğer önemli bulgu da, yaygın kanının aksine, kadınların sadece maddi zorunluluktan çalışmadığıdır. Bu bulgulardan hareketle farkındalık artırmaya yönelik politikalar düzenlenebilir. Söz konusu politikalar çalışmanın değerini özgüven ve maddi özgürlük açısından vurgulayabilir. Böylelikle çalışmak kadınlar açısından daha cazip hale getirilerek, kadınların işgücüne bağlılıkları bu unsurlar üzerinden kuvvetlendirilebilir.